

**АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ,
З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ РОДИНИ
ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ**

Зміст

Грошове забезпечення	2
Отримання посвідчення члена сім'ї безвісти зниклого	4
Комунікація членів сімей безвісти зниклих із слідчим	6
Право на ОГД внаслідок загибелі чи смерті військовослужбовця	7
Право на відстрочку членам сім'ї безвісти зниклого	9
Повернення особистих речей безвісти зниклого	10

Авторки: Наталія Шмарко, Ірина Підреза
Редагування: Валентина Лавренюк

Проблемні питання, з якими звертаються на гарячу лінію ГО «ЮРИДИЧНА СОТНЯ» члени сімей безвісти зниклих

З початку повномасштабного вторгнення РФ до України в нашій країні збільшилася кількість військовослужбовців із статусом зниклий безвісти за особливих обставин.

Так, у травні 2022 року запрацював Реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, який включає інформацію як про військовослужбовців, так і цивільних осіб. Станом на липень 2024 року в Реєстр внесені дані **про понад 51 тисячу людей**.

Оскільки наразі в країні немає єдиного органу, який би займався питаннями безвісти зниклих, то в їхніх родин виникає дуже багато питань та запитів про допомогу.

Так, з початку воєнного стану на гарячій лінії організації було надано правові консультації більше ніж 3000 членам сімей безвісти зниклих.

Як показує практика, люди звертаються з різних питань, що стосуються реалізації або порушення їхніх прав як у сфері військової служби, так і поза її межами.

Частина питань може бути вирішена у форматі надання первинної правової допомоги, адже не завжди родичі зниклих безвісти військовослужбовців повністю проінформовані про свої права та гарантії на етапі отримання сповіщення про статус «зниклий безвісти».

Проте ми вбачаємо деякі питання, що виникають через прогалини в законодавстві або недосконалість окремих правових норм, а не просто через недостатнє інформування.

Серед тих звернень, які надходили на гарячу лінію ГО «Юридична сотня» саме від родин безвісти зниклих, можна виокремити найбільш актуальні проблеми, які потребують вирішення шляхом внесення змін у чинне законодавство.

1. Грошове забезпечення

Одним із найчастіших звернень є питання щодо виплат грошового забезпечення та додаткової винагороди членам сім'ї безвісти зниклого. Згідно з постановою КМУ № 884 від 30.11.2016¹ грошове забезпечення виплачується таким членам сімейвійськовослужбовців: дружині (чоловіку), а в разі її (його) відсутності — повнолітнім дітям, які проживають разом з нею (ним), або законним представникам (опікунам, піклувальникам) чи усиновлювачам неповнолітніх дітей (з інвалідністю з дитинства — незалежно від віку), а також утриманцям військовослужбовців або батькам рівними частками, якщо військові не перебувають у шлюбі та не мають дітей.

Тобто у випадку набуття військовослужбовцем статусу безвісти зниклого право на отримання грошового забезпечення та додаткової винагороди належить комусь одному із членів сім'ї в порядку, визначеному постановою № 884, і не ділиться між усіма рівними частинами як, наприклад, одноразова грошова допомога при загибелі військового.

¹Постанова КМУ №884 від 30.11.2016
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2016-%D0%BF#Text>

Із тих звернень, що надходять на гарячу лінії організації саме по питаннях виплат членам сім'ї безвісти зниклого військово-службовця, ми вбачаємо соціальну несправедливість стосовно, наприклад, батьків такого військовослужбовця, якщо всі кошти отримує колишня дружина в інтересах неповнолітньої дитини або ж коли змінюється статус з безвісти зниклого на полоненого то й стосовно самого військовослужбовця. Адже після обміну у військового може не бути жодних коштів, якщо його грошове забезпечення отримувач хтось із членів сім'ї.

Проблема: несправедливий розподіл виплат безвісти зниклого військовослужбовця.

Рекомендації: внесення змін до чинного законодавства щодо акумулювання певного відсотка від грошового забезпечення безвісти зниклого військовослужбовця на його рахунку та рівноправний розподіл між членами сім'ї коштів, що залишилися.

Важливо! Наразі зареєстровано законопроект № 11348 від 17.06.2024, який пропонує зміни до статті 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо вдосконалення механізму виплати грошового забезпечення сім'ям військовослужбовців. Законопроект пропонує 30% грошового забезпечення військово-службовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних державах або безвісно відсутніх, резервувати на їхніх банківських рахунках і виплачувати після зміни вищевказаних статусів.

2. Отримання посвідчення члена сім'ї безвісти зниклого

Продовжуючи питання соціальної несправедливості щодо виплат безвісти зниклого, варто сказати, що до 27 грудня 2023 року для видачі посвідчення були потрібні: документ, який підтверджує факт зникнення безвісти військовослужбовця, виданий територіальним центром комплектування та соціальної підтримки (сповіщення ТЦК та СП про зникнення безвісти), паспорт, індивідуальний податковий номер члена сім'ї, якому видається посвідчення, і документ, що підтверджує родинні зв'язки.

Однак і на той час практика видачі таких посвідчень була різна. Так, наприклад, в одній області нашої країни можна було отримати таке посвідчення, в іншій — ні, оскільки ТЦК та СП вимагали від членів сімей безвісти зниклих судові рішення про визнання військовослужбовця безвісно відсутнім чи померлим.

Така вимога була незаконною, що підтверджується рядом судових рішень, зокрема в справах:

№ 520/32376/23 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116265200>,

№ 120/5262/22 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109108206>,

№ 160/32925/23 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116833481> тощо.

Загалом умови видачі посвідчення члена сім'ї безвісти зниклого регулює Постанова КМУ "Про посвідчення на право користування пільгами членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби" від 28.05.1993 № 379², і з грудня 2023 року в цю постанову внесено ряд змін, зокрема й щодо підстав отримання посвідчення.

²Постанова КМУ №379 від 28.05.1993
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379-93-%D0%BF#Text>

Так, сьогодні, щоб отримати посвідчення члена сім'ї безвісти зниклого, потрібно надати документи:

1. витяг із наказу про виключення військовослужбовця із списків особового складу у зв'язку із смертю, визнанням його судом безвісно відсутнім чи оголошення померлим або копія такого наказу;
2. свідоцтво про смерть військовослужбовця або рішення суду про визнання його безвісно відсутнім;
3. документ про причини та обставини смерті військовослужбовця (відповідний наказ (витяг із наказу), акт проведення розслідування, довідка про обставини травми (поранення, контузії, каліцтва) тощо), який підтверджує, що військовослужбовець загинув (помер) не внаслідок вчинення ним кримінального чи адміністративного правопорушення або що загибель (смерть) сталася не внаслідок вчинення ним дій у стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння чи навмисного заподіяння собі тілесного ушкодження.

Зрозуміло, що більшість членів сім'ї безвісти зниклих військовослужбовців не звертаються до суду із заявою про визнання військовослужбовця безвісно відсутнім чи померлим, адже кожен вірить у те, що військовий у полоні, на лікуванні тощо.

Через такі зміни й так розбиті горем члени сім'ї безвісти зниклого не можуть скористатися передбаченими для них пільгами, а батьки таких військовослужбовців, які при наявності дружини/чоловіка в безвісти зниклого сина/ доньки не мають права на грошове забезпечення, залишаються взагалі без підтримки.

Проблема: батьки безвісти зниклих військовослужбовців у разі наявності у військовослужбовця дружини/чоловіка або дітей не мають права на отримання грошового забезпечення та додаткової винагороди, а також оформлення посвідчення члена сім'ї зниклого безвісти, яке б дозволило скористатися пільгами, передбаченими чинним законодавством. А тому батьки як члени сім'ї безвісти зниклого залишаються взагалі соціально не захищеними.

Рекомендації: надання можливості тим членам сім'ї безвісти зниклого, які не отримують грошового забезпечення такого військовослужбовця, оформити посвідчення члена сім'ї безвісти зниклого без пред'явлення судового рішення про визнання безвісно відсутнім.

3. Комунікація членів сімей безвісти зниклих із слідчим

За загальним правилом, рідні безвісти зниклих після отримання сповіщення звертаються до правоохоронних органів за місцем проживання, щоб подати заяву щодо зникнення рідної людини, але згодом справу передають за місцем зникнення військовослужбовця. На цьому етапі часто втрачається зв'язок зі слідчим.

Проблема: члени сім'ї безвісти зниклих не знають, хто веде справу про зникнення, де знаходиться слідчий, адже, наприклад, знайти фактичну адресу відділу поліції, який колись знаходився на тимчасово окупованій території, наразі дуже складно. Ба більше, родичі не обізнані з рухом справи і слідчими діями, які вчиняються в межах кримінального провадження.

Рекомендації: вбачаємо за потрібне вдосконалити систему комунікації між родинами зниклих безвісти та представниками правоохоронних органів шляхом покладення на слідчого обов'язку письмово повідомляти членів сімей безвісти зниклого (більш доцільно саме особу, яка заявила про зникнення) щодо подальшого руху справи та прийнятих рішень про передачу справи до іншого управління поліції.

Схожа проблема з комунікацією рідних та військової частини. Адже комунікація може відбуватися в основному через ТЦК та СП. Тому часто проблематично отримати витяг з акта службового розслідування за фактом зникнення безвісти або відповідь на звернення родичів. Тут також мають бути встановлені чіткі строки надання військовою частиною документів, запитуваних рідними безвісти зниклого.

Важливо! На сьогодні інформацію про рух кримінального провадження та слідчого можна дізнатися за допомогою Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, однак для цього членам сім'ї безвісти зниклого потрібно попередньо записатися на прийом в Координаційний штаб, поїхати на прийом, що знову ж таки створює певну проблему для малозабезпечених, наприклад, або батьків безвісти зниклого з сільської місцевості, які не мають доступу до мережі інтернет і тим більше можливості поїхати в місто за багато кілометрів від дому.

4. Право на ОГД внаслідок загибелі чи смерті військовослужбовця

Наразі згідно з постановою Уряду № 168 від 28.02.2022³ членам сімей загиблих чи померлих внаслідок поранення (контузії, травми, каліцтва) військовослужбовців виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 15 млн гривень.

У постанові йдеться й про те, що право на отримання одноразової грошової допомоги може бути реалізоване протягом трьох років з дня загибелі військовослужбовця або його смерті.

Однак, коли військовослужбовець рахується безвісти зниклим і після спливу трьох років виявляється, що він все ж таки загинув, за чинним законодавством родина втрачає право на отримання одноразової грошової допомоги, адже дата смерті в свідоцтві про смерть проставляється на підставі дати, визначеної судмедекспертами.

Коли безвісти зниклого визнали через суд померлим, наприклад, через 3 роки після зникнення, то не завжди у свідоцтві про смерть проставляється дата набрання судовим рішенням законної сили, а зазначається дата зникнення. У такій ситуації родина втрачає право на отримання 15 млн гривень, тому що минає 3 роки з моменту смерті.

Проблема: члени сім'ї безвісти зниклих, чії рідні пропали на початку повномасштабного вторгнення, не знають, як їм діяти: чи звертатися до суду із заявою про визнання зниклого померлим, поки з моменту зникнення не пройшло 3 роки, щоб не втратити право на отримання одноразової грошової допомоги, чи чекати.

Рекомендації: зміни до постанови КМУ № 168 від 28.02.2022 в частині скасування трирічного обмеження для звернення за одноразовою грошовою допомогою для родин безвісти зниклих.

³Постанова КМУ №168 від 28.02.2022
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>

5. Право на відстрочку членам сім'ї безвісти зниклого

Ще однією проблемою, з якою стикаються члени сімей безвісти зниклих, є перелік документів, які необхідні для оформлення відстрочки від мобілізації членів сімей безвісти зниклих військовослужбовців (за постановою КМУ № 560 від 16.05.2024, яка діє з 18.03.2024⁴).

Так, наразі для отримання відстрочки членам сім'ї безвісти зниклого військовослужбовця необхідно надати рішення суду про визнання особи зниклою безвісти за особливих обставин.

Не зрозуміло, для чого встановлювати через суд очевидний факт, адже статус зниклого безвісти за особливих обставин підтверджується витягом із реєстру осіб, зниклих за особливих обставин, і є офіційним документом.

До того ж є ризики, що після отримання рішення суду про визнання особи зниклою безвісти військова частина може виключити такого військовослужбовця із списків особового складу і припинити нарахування грошового забезпечення членам його сім'ї.

Проблема: вимога встановлення статусу безвісти зниклого за особливих обставин через суд з метою отримання відстрочки членами сім'ї безвісти зниклого завдає додаткового клопоту таким членам сім'ї, адже потрібно звернутися до адвоката, сплатити судовий збір та чекати декілька місяців на рішення суду. Ба більше, установлення такого факту в суді не є підставою не мобілізувати військовозобов'язаного члена сім'ї безвісти зниклого, однак після мобілізації вже в статусі військовослужбовця член сім'ї безвісти зниклого має право на звільнення.

Нонсенс: відсутність права на відстрочку, наявне право на звільнення.

⁴Постанова КМУ №560 від 16.05.2024
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-%D0%BF#Text>

Рекомендації: внести зміни до постанови Уряду № 560 від 16.05.2024 року в частині, що стосується переліку документів для отримання відстрочки від мобілізації для членів сім'ї безвісти зниклого, а саме: скасувати необхідність подання рішення суду про визнання військовослужбовця зниклим безвісти за особливих обставин як обов'язкового документа для отримання права на відстрочку. Прописати обов'язковим документом замість судового рішення витяг з реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

6. Повернення особистих речей безвісти зниклого

Одним із важливих проблемних питань, про яке потрібно згадати, є процедура повернення особистих речей безвісти зниклого членам його сім'ї.

На жаль, ця процедура розписана більш детально саме щодо загиблих військовослужбовців в Інструкції з організації обліку особового складу в системі Міністерства оборони України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 15.09.2022 № 280⁵.

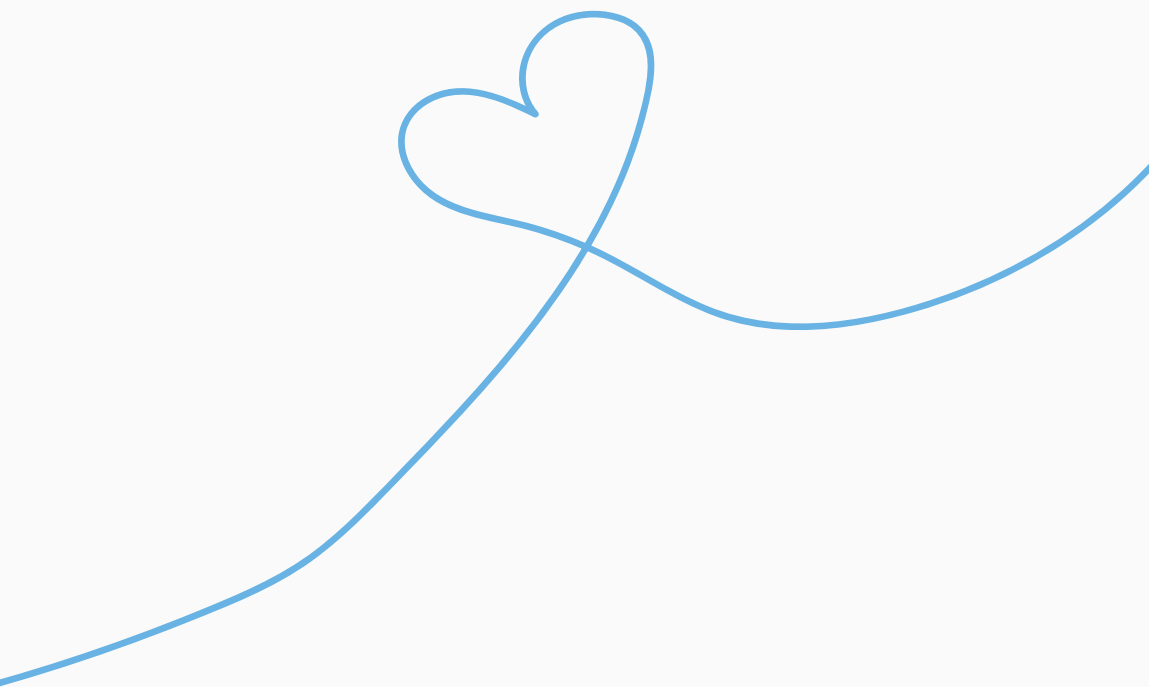
В інструкції вказано, що наказ по стройовій частині є підставою для відправлення за належністю власних речей, цінностей і особистих документів військовослужбовця, який загинув (помер) (у тому числі визнаний рішенням суду безвісно відсутнім або оголошений померлим).

Особисті речі таких військовослужбовців мають направлятися членам їхніх сімей згідно з актом наявності власних речей. Однак з практики ми бачимо, що такі речі зачасту передають Новою поштою або через ТЦК та СП чи іншим способом і, на жаль, не завжди в повному обсязі.

⁵Наказ МОУ №280
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1407-22#n14>

Проблема: не завжди члени сімей безвісти зниклих отримують особисті речі своїх рідних або не в повному обсязі, або отримують їх після скарг до вищих органів.

Рекомендація: внесення змін в Інструкцію з організації обліку особового складу в системі Міністерства оборони України, якими конкретизувати процедуру відправлення особистих речей саме зниклих безвісти військовослужбовців.

Юридична сотня

БФ “Веста”

